

KÜLTÜRLERLERARASI İLETİŞİM OLARAK ÇEVİRİ VE KÜLTÜR EDİNCİ TRANSLATION AS INTERCULTURAL COMMUNICATION AND CULTURAL COMPETENCE

Fatıma GİMATDİNOVA ÇAĞAÇ*

Öz

Bu makalede çeviri olgusu kültürel bir aktarım olarak ele alınmaktadır. Günümüzdeki küreselleşen dünya üzerindeki çeviri faktörünün önemini ve çeviri eyleminin insanların günlük hayatlarının ne kadar önemli bir yer kapladığını işaret etmektedir. Çeviri bütün çağlarda karşımıza çıkarak insanlar arasındaki bir bağlantı ve köprü olmuştur. Bu makale çeviri sürecinden bahsederek bir çevirmenin profesyonel çeviri ortaya koyması için önemli unsurlardan biri olan kültür edimine sahip olması gerektiğinden bahsedecektir. Çeviri ve kültür faktörlerin ne kadar iç içe olduklarını görebiliriz. Dil ile kültür ayrılmaz. Bunlar bir bütündür. Globalleşen bir dünyada sınırların gittikçe belirsizleştiği haberleşmenin ve iletişimin hızlandığı bir çağda çeviri olgusunu bu tabloda dışarı çıkarmak imkânsızdır. Çeviri olgusu küresel haberlerde önemli bir rol almaktadır. Çevirmen bir kültür uzmanı olmalıdır. Farklı kültürlerin farklı geleneklerin ve adetlerinin canlanması tercümelerin yardımıyla gerçekleşir.

Anahtar Kelimeler: Kültür Edinci, Çeviri Süreci, Çeviri Edinci, Çeviri Olgusu, İletişim.

Abstract

This paper deals with the translation phenomenon as a cultural transfer. We try to show the importance of the translation factor in this globalized world and to show how much the translation occupies the important place in people's daily life. Actually translation factor was existed in all eras of the time and we can say that it was a kind of the bridge between the people of the different origins. This article is to demonstrate professional translation of an interpreter, referring to the process of translation and will respond with one of the elements required to have an important cultural competence. Culture and Language are completing each other. We cannot separate language and culture. They have a special bound between. We cannot forget about the translation process nowadays, translation plays a major role as a medium of communication over the global world. Translation plays an important role in the global news. Translator should be a kind of cultural expert. The revival of traditions and customs of different cultures come out by the help of translation.

Keywords: Cultural Competence, Translation Process, Translation Competence, Translation Phenomenon, Communication.

1. Giriş

Öncelikle çeviri denildiği zaman, kültür yapısını bu kavramdan ayrı tutmak imkânsız olur. Her çeviri olgusu muhakkak bir kültürel aktarımdır. Çeviri süreci farklı kültürlerle hizmet ederek insanoğlunun hislerini aktaran bir süreçtir. Çeviri olgusu

* Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Çeviribilim Bölümü Doktora Öğrencisi.

olmadan farklı millet ve kültürlerin iletişimi gerçekleşmesi mümkün olamaz. Çeviri fenomeni kültürel iletişimdir. *Çeviri kültürler yumağı içinde yer alan, kültürden ayrıştırılması olanaksız bir etkinliktir* (Eruz, 2008, s. 19-38).

Günümüzde çevirmene kültür uzmanı denilmesinin sebebi kültür ve çevirinin iç içe olduğunun bir göstergesidir. Özellikle bir çevirmen erek kültürü benimseyerek iletişim durumuna göre kaynak metni işlevsel bir şekle koyarak erek dile aktaran kimsedir. Bu anlamda da kendisinin bir kültür uzmanı olması gerekmektedir. Her bir çeviri eyleminin kültürel ve erek odaklı bir ürün olduğunu hatırlamak gerekir. Bazı bireylerin yanlış sandıkları şeyler başka kültürlerde çok doğru ve güzel görünmektedir. Her millet ve ulus bir kültürü temsil etmektedir.

Vermeer'e göre kültür kavramı şöyle tanımlanır "*die Gesamtheit der Normen, Konventionen und Meinungen, an denen sich das Verhalten eines Individuums oder einer Gesellschaft ausrichtet*" (Eruz, 2008, s. 38).

2. Toplum ve Çeviri

İnsanoğlu var olduğundan beri çeviri hep var olmuştur. İnsanların birbirleriyle iletişim kurmasını sağlayan çeviri olgusu kültürler arası iletişim olarak öne çıkmaktadır. Yani çeviri bir dil ve kültür aktarımıdır. Özellikle tarihe bakıldığında zaman, insanların bilim ile tanışmadığı zamanlarda bile çeviri olgusunun daima var olduğu gözümüze çarpmaktadır.

Günümüzdeki globalleşen dünya üzerinde çeviri faktörünün aynı zamanda yaşantımızda ne kadar önemli bir rol aldığını görebiliriz. Globalleşen dünyada farklı kültür ve dillere sahip olan birçok insan, farklı alanlarda anlaşmalar yapıp iş birliği içerisinde faaliyetler yürütmektedir. Bragina'ya göre bu çağ çeviri çağıdır. Kaynak kültür ve erek kültür birbirini yansıtan ayna gibidirler. Örneğin dünyada uluslar arası ekonomik, finansal, politik, çevresel, sosyal, kültürel sorunlar çıkmaktadır. Zira bu tarz küresel sorunları ülkeler arasındaki bağlar çözmektedir. Bu uluslararası sorunları ancak çeviri yoluyla çözülmektedir. Toplumlar kültürleriyle kimlik kazanırlar. Toplumu oluşturan bireyler her gün az ya da çok çeviri ile içi içe bir yaşam sürdürmektedirler. Her kültürün başka deyişle farklı örf ve adetlerin canlanması diğer dillere çevrilmesi ile hayat bulmaktadır. Örneğin; televizyonda izlenen birçok program ve yapımın aslında çevrilmiş bir yapıt olduğunun çoğu zaman ayırımına varılmamaktadır bile. Toplumlar için vazgeçilmez bir bilgi, eğlence ve kültür kaynağı olan televizyondaki programlar farklı biçimde ve oranda erek dile çevrilmektedir.

3. Çevirmen Bir Kültür Uzmanıdır

Çevirmenlik mesleği tarihten bu yana sürekli bir uğraş içinde olan bir meslektir aslında. İster günümüzdeki globalleşen dünyaya ister tarihe baktığımız zaman çeviri mesleği her zaman önemli ve büyük olayların içinde yer almıştır. Örneğin Osmanlı devletinin önemli mesleklerinden biri olan çevirmenlik, günümüzde hala bir çok ülkenin kuruluşunda çevirinin yadsınmayacak kadar önemini aldığı bilinmektedir. Çeviri tarih boyunca bir önem taşımıştır. Savaş ve Barışlarda insanların her daim hayatlarında çeviri olayı ortaya çıkmaktadır

Tarihsel süreçte, çevirinin, erek kültür/toplumsal yapıya etkisi herkesçe kabul edilmektedir. Birçok çalı· mada ortaya konmu· , tarihsel süreçte bilinen birçok kültürel ve toplumsal yapı dei· iklii, çevirilerin neden olduu farklı alanlardaki kitlesel hareketler sonucu gerçekte· mi· tir. Bunlara insanlık tarihi boyunca, her dönem ve çada rastlamak mümkündür. Kültürel yakınla· malar, dinlerin yayılma süreçleri, büyük askeri olaylar, felsefi akımlar, bilimsel geli· meler ve etkilenmelerde çevirinin küçük veya büyük katkısı ve etkisi olduu herkesin malumudur (Ersoy ve Erkurt 2014, s. 125).

Yücel'e göre "Tarihin yönünü belirlemede, yeni akımların, dönemlerin ortaya çıkmasında yerel yazın kadar çevirilerin de rolü oldu unutulmamalıdır" (Ersoy ve Erkurt 2014, s. 126).

Dolayısıyla dünyanın büyük bir küresel köy haline geldiği günümüzde böyle bir toplumların globalleşen sorunları çözmek için uzman çevirmenlere ihtiyaç duyulmaktadır. Çevirmen hem kaynak metnin konuşmacının hem de erek metindeki konuşmacının normlarına farkına varması gereklidir. Farklı kültürler arasında arzu edilen iletişimin gerçekleşip gerçekleşmemesi bir uzman çevirmenin kültür konusunda yetkinliğine ve edincine bağlıdır. Sakine Eruz Hocamızın Akademik Çeviri Eğitimi kitabına baktığımız zaman kültür faktörünün ne kadar çeviri eyleminin içinde olduğunu anlayabiliriz. Özellikle kitap, kültürel örneklendirme zincirleri ile birlikte ön plana çıkmaktadır. Profesyonel çevirmen farklı durumlarda erek kültüre yönelik hareket etmektedir. Örneğin Sakine Hocamızın kitabında bahsedildiği gibi Türk bir aileye ziyarete gittiğimizde konuklar kalmak istediğinde geç de olsa ev sahibi naziklikten dolayı daha biraz kalmaları için ısrar edebilir fakat konuklar kendi kültüründe dil içi çeviri yaparak kalmak için izin isteyerek kalkerlar.

Amman'ın kitabındaki örneğe bakacak olursak ev sahibi ile konuklar farklı kültürlerden dolayı birbirlerini anlamayarak sabahlamaya kalkışmışlardır. Bu durumda aralarında bir çevirmen bulunsaydı böyle durumlar yaşanmaya bilirdi. Burada da çevirmenin önemi ön plana çıkmaktadır.

Çevirmen bir kültür uzmanıdır ve bu uzmanlığını bilişsel oranda yaptığı sürece çevirisi işler bir çeviri olacaktır (Eruz, 2008, s. 41).

Başarılı çevirinin arkasında temel unsurlardan ilki, çeviri ikincisi de kültür edincidir bunlar olmadan bir çeviri düşünülemez. Bir çevirmen erek kültürü tanımyorsa sağlıklı bir çeviri ortaya koyması mümkün değildir.

Çeviribilimde erek metni oluşturmak için gerekli tüm edinçleri kapsayan üst edince de çeviri edinci denmektedir. Çevirmen bu anlamda erek metni oluşturma sürecinde bilinçli davranan, kültürel birikimini bilinçli kullanan ve çeviri sürecinin her aşamasında bilinçli karar veren bir uzmandır (Eruz, 2008, s. 53).

4. Kültür Edinci

İnsanın bulunduğu kültür ve içinde bulunduğu durumdan soyutlama kendi kültürü ile kıyaslama ve tabiki o kıyasları gözlemleri ile uygulamaya koyması gerekmektedir. Çevirmen hem kaynak metnin konuşmacının hem de erek metindeki konuşmacının normlarının farkına varması gerekmektedir.

Her toplum kendisine göre bir kültüre sahiptir. Herkes kendi kültürüne dayanarak hareket etmektedir.

Aytaç'a göre: "Kültür, insanların davranışlarına ve kişiliklerine doğrudan etki eden bir sistemdir. Geleneklerden aile içerisinde alınan eğitime, ahlaki kurallara, kişilik yapısına, davranış biçimine, yaşam tarzına ve sosyal çevreye kadar bir çok öğede kültürün izleri görülmektedir. Ön kabullerimiz ve tercihlerimiz büyük ölçüde, içerisinde yaşadığımız toplumsal kültürün bir eseridir" (Başçı Nur ve Erataş, 2013, s. 161).

Farklı kültürler arasında arzu edilen iletişimin gerçekleşip gerçekleşmemesi bir uzman çevirmenin kültür konusunda yetkinliğine ve edincine bağlıdır. Bütün iletişimsel eylemlerde çevirmenler, erek kültürde alıcıların sorularını net bir şekilde karşılayabilmelidir.

Kültür edinci kültürel fenomenleri (eylemle, değerler v.s.) bilinçli bir biçimde soyutlama, kıyaslama, uygulama yoluyla ele alıp kullanma ve bunlar ile başa çıkma becerisidir (Amman, 2008, s. 69).

Başka bir deyişle çevirmen daima hem kaynak metin konuşmacının hemde erek metin konuşmacının normlarının farkına varması şarttır aksi takdirde hoş olmayan sonuçlar ortaya çıkabilir.

Komissarov'a göre: "Aynı dilsel topluluğa ait olan insanların kültürü de aynıdır. Ortak geleneğe, alışkanlıklara, yapma ve söyleme tarzlarına sahiptirler. Ülkelerinin coğrafyası, tarihi, iklimi, siyaseti, ekonomisi, sosyal ve kültürel kurumları, ortak değerleri, tabuları ve diğer birçok şey hakkında hayli ortak bilgiye sahiptirler. Tüm bu bilgiler iletişimi kuranların kullandıkları dildeki iletileri üretmelerini ve anlamaları sağlayan varsayımların temelleridir"(İli, 2016, s. 91).

Aslında Çeviriler sadece bir dilden bir diğer dile çeviri uğraşı olmayıp aynı zamanda bir kültür başka kültüre de aktarılmaktadır. Bir çevirmen bir çeviri işinde dilsel engelleri ile beraber kültürel engelleri de aşmak zorundadır.

Dilsel ile Kültürel etkenler başarılı bir çeviri için ön planda olmalıdırlar.

Komissarov bu konuyu böyle ifade etmiştir: "*Günümüzde dilbilimsel çeviri kuramı diller arası iletişimin en önemli bölümünü kapsayan kuramsal düşüncenin temelini oluşturmaktadır*" (İli, 2016, s. 94).

4.1. İki Dil İki Kültür

Kendimden yola çıkarak seneler önce Rusçadan Türkçeye çeviri yaptığım bir çeviride Sebze Yetiştirme Üzerine bir metinde yaptığım hatalar aklıma gelmektedir. Örneğin Rusça da "новая картошка" "yeni patates" новый чеснок "yeni sarımsak" diye söylenilir fakat Türkçede "taze patates" "taze sarımsak" diye söylenilir böylece buradan daha bilinçli bir şekilde benim o zamanlar erek kültüre yeterince sahip olmadığım ortaya çıkmaktadır. Başka bir örnek verecek olursam her ne kadar aynı şeylerden bahsetmiş olsak bile kültür farklılığı göze çarpmaktadır. Birazcık menekşe çiçeğinden bahsetmek istiyorum. Örneğin Bragina'ya göre menekşe çiçeği tüm dünya üzerinde yetişmektedir fakat her kültüre göre çiçeğin hikâyesi farklı olmakla birlikte çiçeğin sembolizmi, tasvirleri kültürden kültüre değişmektedir. Örneğin Rusça dilinde Анютины глазки (Anutan'ın gözleri) ismini taşımaktadır ve bunu hikâyesi iki hüznünlü aşıklardan bahsederek hiçbir zaman yan yana gelmemektedirler. Bu çiçek Rus kültürüne göre trajik bir aşk sembolüdür. Anuta ismindeki genç kızın kabrinde bitmektedirler o çiçekler ve ismini ordan almaktadır.

Diğer yandan Almandaki Stiefmütterchen menekşe hikayesi bambaşkadır üvey annenin kötü ruhundan 3 üvey kızına sergilediği kötü davranışlardan bahsetmektedir. Menekşe çiçeği 5 yapraktan oluştuğundan dolayı o kötü ruhlu üvey annenin 2 yaprağı öz kızları diğer 3 yaprak ayrı kaldıkları için üvey kızları hikâyesini taşımaktadır Alman kültürüne göre. Çeviri eyleme ister istemez kültüre bürünerek gerçekleşir. Örneğin Türkçedeki "Geçmiş olsun" kelimesi Rusçaya çevirecek olursak "Выздоровливай поскорее" (Çabuk iyileş) "Дай Бог тебе здоровья" (Allah size sağlık versin) gibi ifadeler ile çeviri yapılabilir fakat birebir Rus kültüründe geçmiş olsun diye bir şey yoktur bu durumda çevirmenin kararına bağlıdır. Bu şekilde her dil yansıttığı bir kültür vardır ve çeviri süreci o kültürü yansıtır. Böylece çevirmen daima bir kültür uzmanıdır. Napolnovan'ın yazdığı kitaba bakacak olursak:

Türkçe'de her iki cins için de tek bir sözcük, ev, aile edinmek anlamına gelen evlenmek kullanılmaktadır. Türk kültüründe evliliğe verilen önemi evli sözcüğünün " morfolojik açıdan zıt anlamlısı" olan evsiz sözcüğünün 'bekar erkek, evlenmemiş kadın' anlamına değil de, evi olmayan anlamına gelmesinden de anlaşılmaktadır... Rusçada bu olay kesinlikle bambaşka bir biçimde yorumlanmaktadır. İki tane ifade vardır: выходить замуж, yani tam olarak <dışarı çıkıp eşinin arkasına girmek>, yani "kendi ailesinden ayrılarak eşinin arkasına girmek"(kadın hakkında) ve жениться, yani "kadın sahiplenmek" (erkek hakkında). Böylece diğer dillerden farkı

olarak Rusça'da evlenen kadın ve erkeğin attıkları adımları çok farklı değerlendirmektedir. Üstelikte bu iki terim Türkçe'den farklı olarak sadece iki kişi arasındaki ilişkiyi yansıtır ve hiçbir şekilde bu kişilerin yeni ailevi statülerini karakterize etmez (Napolnova, 2009, s. 78).

5. Sonuç

Böylece bir çevirmenin kesinlikle çeviri eğitimi alması gerektiğini inanarak, uzmanlaşmış çevirmenin mesleğini icra ederken sadece dil bilmekten keyif alma veya dil yeteneğinden ibaret olmayıp, çeviri eğitimi programları kapsamında çeviri mesleğinde kültürel farklar nedeniyle ortaya çıkan sorunlara odaklanan, yeni çağdaş araştırmalara ve kuramlara yönelmemiz gerek olduğunu düşünmekteyim. Çevirmen daima attığı adımları nereye götüreceğini düşünmek zorundadır. Çevirmenin sorumluluğunun ne kadar büyük olduğunu ve küçük bir hatanın ne kadar büyük bir sorunlara yol açabileceğine dahi unutmaması gerekmektedir. Çevirmen kaynak metni alımlarken ve erek metni oluştururken daima erek kitleyi düşünmek zorundadır. Ayrıca çevirmenin aldığı karar sadece dil ile ilgili olmayıp çevirinin ne amaca yönelik ne işe yaracağını ve kaynak kültürü bilgilerin erek kültürde ne şekilde gerçekleşeceğini düşünme yeteneğine sahip olması gerekir.

Görüldüğü gibi çeviri, ulusal kültürün gelişimini sağlayan, kültür içinde önemli bir konuma sahip olan ve hatta bir kültürün şekillenmesine katkıda bulunan bir faaliyet olarak incelenmeyi hak eder (Aksoy, 2000, s.51-57).

KAYNAKÇA

- Amman, Margret (2008). *Akademik Çeviri Eğitimi Giriş*. 2. Baskı, Almandan aktaran: E. Deniz Ekeman, İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Aksoy, Berrin (2000). Kültür Odaklı Çeviri ve Çevirmen. *Türk Dili*, S. 583, ss. 51-57.
- Başçı, Nur Hayriye; Erataş, Filiz (2013). Kültür Farklılıkları Ekseninde Girişimcilik Anlayışındaki Değişimler ve Yabancı Girişimcilik Anemon. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 1, S.1.
- Demiziriz Napolnova, Elena (2009). *Rusça ve Türkçe İki Dil, İki Kültür*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Ersoy, Hüseyin vd. (2014). Kültür Planlayıcısı Olarak Çevirmenin Ve Çevirinin Erek Kültür/ Toplumda Sosyal Değişimlere Etkisi Ve Bu Bağlamda Geliştirilmesi Gereken Devlet Politikaları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, C. 7, S. 33
- Eruz, Sakine (2008.) *Akademik Çeviri Eğitimi Çeviri Amaçlı Metin Çözümlemesi*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Eruz, Sakine (2004). Çeviri Bir Sanat Mıdır? Çevirmen Yetiştirme Sürecinde Akademik Çeviri Eğitimi. *Uluslararası Çeviri Sempozyumu Bildiri Kitabı*, s. 1-10
- Gökmen, Ertan (2007). Yabancı Dil Öğretiminde Kültürler Arası İletişimsel Edinç. *Ankara Tömer Dil Dergileri*, S. 120 s. 69-77.
- İli, Mehmet (2016). Çeviride Dil ve Kültür: Paydaşımı Yoksa Rakip mi?. *Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi (KAREFAD)*, 4(1): 91-102